

Павел ТАУССИГ

СОЦІАЛІСТИЧНА ЧЕРНИЦЯ

Зі словацької переклала Наталя ПАНЯЄВА

ОПОВІДАННЯ

Згодом Ігор питав себе, чому він закохався саме в Зору, і не знаходив логічної відповіді. Вона не була поганулею, швидше — навпаки. Особливо, коли марширувала в першотравневій колоні по Сталінці: на грудях значок з левогваного металу «Ударник траси дружби», а на обличчі така радісна усмішка, що кіношники й фотографи балділи від захвату... Проте якщо об'єктивно міркувати, були дівчата кращі за неї, та на них Ігор навіть не озирався, Зора вдалась розумна й начитана, але він зустрічав багатьох ще розумніших, деякі з них просто чіплялись йому на шию, а йому хоч би що! Було тут щось інше. Можливо, те, що ніхто не пам'ятав, щоб Зора з кимось ходила. Вважалося: ходіння в двоосібному колективі є пережитком капіталістичної псевдоморалі, недостойним молодій людині, яка крокує до комунізму! Зора, либонь, сяяла ореолом

соціалістичної Орлеанської діви, чим і розпалила в Ігоревім зловтішнім серці пожежу, довела до лихоманки й зрештою змінила хід історії.

Коли це сталось, Ігор точно не помітив, але про кохання з першого погляду не йшлося. Коли його прихопило, він уже знав Зору досить довго. Зору Петрашову важко було не знати: донька генерала Народної армії та викладачки російської мови, голова осередку Чехословацької Спілки Молоді в жіночій гімназії і взагалі найактивніший і найвідоміший член цієї спілки в радіусі кількох морських миль. Ця слава, однак, квітла в холодному затінку односторонності: про існування студента технікуму Ігоря Міклушіца, сина експропрійованого дрібного ремісника й хатньої господині, славетна Зора не мала анінайменшого уявлення.

Хлопцеві було зрозуміло, що здобуття фортеці під назвою «Зора Петрашова» вимагає досконалої підготовки в абсолютній таємниці. Довгими безсонними ночами він намислив підступний бойовий план з трьох етапів: 1. Зробити кар'єру по лінії Чехословацької Спілки Молоді, що дасть можливість спілкуватися з об'єктом його пристрасті на рівних. 2. За першої-ліпшої нагоди підбити її на спільне відвідання кіно. 3. Далі життя підкаже. З метою збереження таємниці Ігор вирішив дати всій акції назву «Штурм зімнева дварца».

Ігор недовго тупцював на першому етапі. З ентузіазмом, гідним будівника світлого майбутнього, він добровільно записався на річні курси літосвіти 1952/1953 навчального року. Звичайно, неабияк ризикуючи: з одного боку, можна було сподіватися, що жадібна до знань функціонерка не проміне можливості розширити свій кругогляд, і тоді Ігор матиме втіху провести поряд з нею дванадцять довгих понеділкових вечорів. З іншого боку, не виключалося, що товаришка голова осередку ЧСМ уже давно пройшла ці курси й він витратить дванадцять вечорів марно.

Ігореві однак пощастило. Зора, зрозуміло, мала вже за плечима не одні політичні курси. Проте — цього політичний greenhorn¹ Ігор не передбачав — життя і розвиток суспільства на радісному етапі будівництва соціалізму постійно вимагали коректив. Одні курси політосвіти в той час не означали, що не треба вчитися далі. Навпаки. На курсах слухачі не лише освоювали нові знання, але й мусили забувати частину старих, засвоєних на попередніх курсах. Так, наприклад, два роки тому займалися забуванням Йосипа Броз Тіто. Минулий рік минав під знаком забування екс-товаришів Клементіса, Гусака і Новомеського. Цього року програма передбачала тотальне забування генерального секретаря КПЧ й соратника Клементя Готвальда товариша Рудольфа Сланського. Сумлінні слухачі курсів, навіть деякі вчителі, не змигнувши оком, викреслювали чи заліплювали в підручниках пасажі, приречені на забуття. Більшість, певна річ, робила це, навіть востаннє не прочитавши крамольні рядки. Лише кілька політично менш зрілих слухачів питали, що залишиться з історії, якщо так піде далі. Однак відповіді не дочекалися, бо кожен запитував сам себе.

Перші сім лекцій справили на Ігоря незабутнє враження. Перед початком першої лекції йому пощастило зайняти місце відразу за Зорою Петрашовою. Це був чудовий хід, бо надалі кожен мав сидіти на тому самому місці. З лекцій він не запам'ятав жодного слова, цілком занурившись у вивчення Зориного чорного волосся, заплетеного у дві чарівні кіски. Більшого було годі чекати: гарненька товаришка вивчала курс політосвіти пліч-о-пліч зі своєю матір'ю-русисткою, тому хлопець вирішив пересунути фронтальну атаку на більш слухний час.

Після сьомої лекції з'ясувалося, що вивчення Зориних кіс — не єдине достоїнство курсів. Молодіжна організація технікуму, яка, напевно, про акцію

¹ Початківець (англ.).

Павел Тауссіг (нар. 1933 р.) — словацький письменник. Працював у видавництві «Татран», згодом — у редакції «Рогача». В серпні 1968 року емігрував до ФРН, співробітничав у гумористичних журналах «Пардон» та «Титанік», нині — редактор журналу «Ерцте цайтунг», живе у Франкфурті-на-Майні.

Оповідання «Соціалістична черниця» — із однойменної збірки, що вийшла 1985 року у видавництві подружжя Шкворецьких «68-Паблішерс Торонто».

«Штурм зімнева дварца» не мала жодного уявлення, високо оцінила несподівану політичну активність Ігоря і без зайвих слів обрала його секретарем бюро. Це грало на руку Ігореві, тому він не заперечував, чим остаточно завоював серця товаришів. Хлопець добре знав, що всі члени бюро автоматично делегуються на районну конференцію, а Зорина гімназія і його технікум були в одному районі... І вже казна-що, коли в рамках такого заходу синьоблузників не знайдеться нагоди для довгої й цікавої товариської бесіди!

Конференція проходила за планом. Активістки без помади на губах й активісти з прилизаними чубами натхненно вихваляли неймовірну діяльність своїх осередків. Після кількох виступів Ігор відчув, що живе в районі, який уже практично докροкував до комунізму, тому після десятого оратора хлопець одключився від залу, цілком оддавшись плануванню акції «Штурм», хоча раз по раз його думку переривали відрежисовані оплески сидячи, стоячи, з руками над головою, залежно від того, кому виголошували осанну. Головна героїня його акції, на жаль, сиділа в протилежному кутку зали. На перервах гарненьку активістку оточував натовп ідеологічно підкутих дискусерів, а Ігор не хотів провалити свою першу атаку. Його час надійшов аж надвечір другого дня, коли безконечне гелготання нарешті припинилося й розпочавсь останній пункт програми: товариська вечірка з танцями і почастунком. Зараз або ніколи, сказав собі товариш Секретар, і ледь патефон виплюнув перші такти «Кристинки», запросив Зору на танець. Голова в нього палала, й Ігор докладав відчайдушних зусиль, щоб Зора цього не помітила. Але був ще настільки при глузді, аби усвідомити: другий етап акції «Штурм зімнева дварца» розпочався.

Ігор танцював добре, мав славу чудового партнера. Під час танцю він удавано байдужим голосом зауважив, що це прекрасна несподіванка — ось так зненацька зустріти однокурсницю по політнавчанню. Діалектичний матеріалізм нас учить, пояснила йому партнерка, що випадок, як такий, не існує і є в сукупності з будь-яким випадком тільки усвідомлена необхідність. Ігор на тонкому льоду філософії почувався непевно, тому швидко перевів мову на березневу погоду. Тут закінчився перший танець і настав час частування. Всі делегати вишикувались у рядок, і кожен отримав бутерброд із саламі й склянку модранського вина. Щойно музика знов заграла, Ігор запросив Зору, проте менш офіційно, немовби вони вже належали одне одному. Хлопцеві вино додало відваги. Йому просто в очах потемніло, коли відчув, що ударницький значок зовсім не є найкращою частиною Зориних грудей. Ігор торохтів про діяльність їхнього бюро, про винятково вдалий радянський фільм «Сибірська магістраль» (Боже, даруй мені цю жахливу брехню, подумки благав він при цьому), про рівень життя трудівників Чукотки, який неухильно зростає, — тим часом його правиця вирушила в розвідку й незабаром здійснила просто-таки фантастичне відкриття: все свідчило про те, що Зора — мабуть, за прикладом радянських товаришок — не носить ліфчика. Наслідки рекогносцировки неймовірно піднесли настрої, бо через недостатній досвід Ігор страшенно боявся жіночих застібок. Після третього танцю вони видудлили ще півпляшки вина, яке залишилося після деяких делегатів, і тоді Зора почепилася на шию Ігореві, наче була не активістка № 1, а звичайна дев'ятнадцятирічна дівчина.

Тепер вони не дискутували між собою, наче роблячи огляд свіжої преси, а мовчки танцювали або обнімались у кутку. Після закінчення вечірки Ігор пішов проваджати Зору, дивуючись, як легко й просто це вирішилось. Петрашові мешкали поблизу, на Дунайській набережній, майже за рогом. Хлопець саме набирався наснаги запитати, де і коли вони знову зустрінуться, як дівчина обхопила його за шию, цьомкнула у вухо і запитала, чи не має він бажання заскочити до неї на каву. Бажання є, відповів Ігор нерішуче, в нього підломилися ноги, як тільки уявив собі нічні посиденьки з батьком-генералом («Як стоїте, юначе, де ваша виправка?») і з матір'ю-русисткою («Расскажіте нам біографію товарища Леніна»). Але тут Зора повідомила, що батьки її поїхали на два тижні до Шпіндлерового Млина. Поки вона відмикала двері, Ігореві сяйнуло в голові, що саме зараз починається третій етап бойового плану «Штурм зімнева дварца», який, можливо, не такий зимний, як досі здавалосьь.

Петрашові жили потрясаюче. Із Зориного вікна було видно аж за Дунай, до самої Австрії, а балкон її кімнати здався Ігореві більшим за всю його комірчину.

Ігор знав цю квартиру: донедавна тут мешкала сім'я його приятеля, її, як колишніх капіталістів, у рамках Акції Б переселили до якогось села на сході Словаччини. Однак він не зізнався в цьому, виявивши тим самим свій опортунізм. Як з'ясувалося, Зора вирішила пригостити його кавою по-турецьки. І якби Ігоря не мучили думки щодо подальшого перебігу подій, він, безперечно, почував би себе пашею.

Ситуація склалася напрочуд сприятлива. Ще півгодини тому він і мріяти не наважувався про щось подібне. А тут раптом опинився з об'єктом своїх снів наодинці, і не десь у сльотавому Горському парку, а в її розкішній квартирі. Отож-бо й воно! Секретар бюро хоч і був у сексі теоретично підкутий, однак без будь-яких практичних навичок. Хоча його теоретичні знання також були певною мірою обмежені. Нове соціалістичне суспільство ще не встигло висловитися стосовно цих делікатних питань, позаяк класики марксизму-ленінізму не залишили відповідних директив. Ігор був змушений черпати знання з доступної літератури попередніх суспільно-політичних формацій. Його світогляд у галузі сексуальних питань формували два твори: дев'ять ілюстрованих томів «Мемуарів» Казанови в чеському перекладі кінця минулого століття й «Шлюб» — опис великого таїнства, виданий Спілкою св. Войтеха в Трнаві 1943 року. Це були рештки колишнього батькового антикваріату, тепер перетвореного на склад соцреалістичних неліквідів народного підприємства «Словенська книга». До сьогодні цих двох творів Ігореві цілком вистачало, але зараз, сидючи на канапі й спостерігаючи за Зорою, він мусив самокритично визнати, що свою освіту у цій галузі злочинно занедбав. Поки Ігор катував себе докорами, Зора притягла «Советское шампанское», пояснивши, що її мучить спрага, а нічого кращого в холодильнику не знайшла.

Святий Войтех нагадав Ігореві, що панни повинні остерігатися алкогольних напоїв, аби не піддатися спокусі. А Казанова прошепотів йому в друге вухо, що шампанське має на панночок винятковий вплив. Ігор налив шампанського у великі келихи. Очевидно, його сексуальні навчителі не збрехали, бо щойно Зора вихилила цей келих одним духом, то виголосила, що мусить лягти. Поки Ігор отямився, вона вже простяглась на канапі.

Тут юнак узявся до роботи. Він нахилився до неї і заходивсь розстібати кофту, аби дівчині було легше дихати. А позаяк Зора при цьому вдавала, що спить, або насправді спала (Ігор так ніколи про це й не довідався), він стяг з неї й збористу синю спідницю, щоб не пожмакалась, і бавовняні чорні панчохи разом з поясом, щоб не порвалися. При цьому ретельно обмірковував, як би в такій ситуації повелися Казанова і святий Войтех, та пам'ять ганебно зраджувала. З Казанови йому пригадався великий, на цілу сторінку, малюнок гладкої тітки у ванні і текст: «Я спостерігав М. М. у лазні...» А святий Войтех йому прислуживсь однією геніальною аксіомою: «Кожен католицький парубок має яєчка у кількості два». Дещо Ігореві, напевно, підказав і вроджений інстинкт. Коли він за півгодини засинав біля Зори, то відчув, що перебуває в середині третього етапу запланованої акції. Але те, що трапилось, раніше уявлялось більш фантастичним.

О п'ятій ранку його збудило скімлення. Заплакана, розкуйовджена Зора бідкалась, що Ігор її позбавив незайманості. Ігоря це спочатку здивувало, однак досить було одного погляду, аби пересвідчитись — дівчина не вигадувала. Втішаючи Зору, поки вона вмивалась і замивала канапу, хлопець освідчувався їй такими словами, за які не було б соромно самому Казанові. Це тривало майже годину, та коли вони о шостій подались на кухню готувати сніданок, Зора спромоглася навіть на бліду усмішку. Ура, подумав Ігор, тепер усе буде гаразд, а до повернення батьків лишилося ще цілих вісім ночей! Цьомкнувши Зору у підборіддя, він увімкнув гучномовець, і на кухні пролунав безконечно трагічний голос: «Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу, сповнений безмірного смутку, повідомляє, що серце найвеличнішої людини нашої доби перестало битись. Товариш Сталін помер...»

Це неможливо, подумав Ігор. Сталін не міг отак просто — трах-бах — віддати дух, наче перший-ліпший дядько з Долного Кртіша! Адже досі ніхто ніколи не чув, щоб він хворів! Ігореві здавалося — Сталін не може померти, як не може померти демон чи сатана. Проте жалобна музика, яка лунала з гучно-

мовця замість звичайної ранкової зарядки, переконувала: вождь-велетень принаймні наостанок учинив нормально, по-людськи.

Роздуми Ігоря перервав істеричний зойк. Зора, впавши на підлогу, тряслась у судомі. Хлопець подумав, ніби смерть Сталіна вразила її дужче, ніж його, циніка. Трохи соромлячись власної байдужості, він спробував перенести дівчину на щойно впорядковану канапу. Це йому вдалося не зразу, бо Зора опиралася, наче не впізнавала його. Ігор мало не нагримав на неї, розгнівавшись за такий цирк, влаштований тільки через те, що десь, на краю світу, якийсь похмурий дідуган відкинув ратиці. Але хлопець вчасно взяв себе в руки. Зора лементувала, з її безладних слів хлопець зрозумів: дівчина плаче не тільки тому, що помер Сталін. Зора вважала себе винною в його смерті! Аж по довгому наполяганні Ігор нарешті збагнув, у чім річ: дійшовши віку, коли дівчатка стають дорослими, Зора присяглася жити цнотливим життям на взірець героїчних радянських комсомолок. Про цю свою клятву вона написала товаришеві Сталіну до Кремля, а копію надіслала Клементові Готвальду. Йосиф Віссаріонович їй вірив, а вона його зрадила, допустивши, щоб Ігор її споганив. Товариш Сталін бачив серця наскрізь і коли довідався про її зраду, помер від печалі. Ця сповідь соціалістичної черниці приголомшила Ігоря. Але було вже по сьомій, а він мав ще заскочити перед заняттями додому, тому, караючись докорами сумління, вибіг з квартири, пообіцявши бідолашній дівчині прийти ввечері.

У технікумі кожен викладач покладав собі за обов'язок оспівати померлого велетня. Біля головного входу поставили гіпсове погруддя славетного небіжчика, і студенти мушили стояти при ньому в почесній варті. Ігор теж цього не уник. П'ятихвилинне стояння здалося вічністю, та ще в голові бриніла зовсім непідходяща пісенька «Ціп, канарко, ціп, канарко...», і почесний вартовий щосили намагався не розреготатись. У кінотеатрах заборонили показ фільмів, а радіо раз у раз квилито «Ви жертвою стали в нерівній борні...»

Після занять Ігор ганявся по набережній за Зорою, намагаючись пояснити собі причину її істерики. І знову жоден з його сексуальних порадників не підказав правильного рішення. Казанова звик утішати зведених ним жінок торбинкою луїдорів, твердої валюти доби феодалізму, святий Войтех рекомендував подружжю після шлюбної ночі спільну молитву до святої Діви Марії. Але хоч би що вони радили, Ігор однаково не мав можливості втілити це на практиці, бо Зора не впустила його до хати. Тільки крізь двері прокричала, щоб забирався звідси геть, бо вона ніколи, ніколи в житті не хоче його бачити.

Ігор пішов, присягаючи помститись. Але наступного дня чекав на Зору біля гімназії. Дівчина прийшла бліда й зарюмсана, й Ігор міг іти поруч з нею тільки тому, що вона не хотіла вуличного скандалу. Ігор цей шанс використав, аби зробити огляд преси: докладно розповів про гіпертонію, атеросклероз й ураження мозку, які за непогрішними повідомленнями ТАРСу спричинили смерть Безсмертного.

Це Зору трохи заспокоїло, і коли хлопець уже біля самого входу до гімназії запитав її, чи можна в понеділок уранці знову прийти сюди, вона відповіла, що не може йому цього заборонити.

А того дня вони більше не бачились. Судячи з преси, ніхто на цілому світі не робив нічого, всі тільки надсилали одне одному жалобні телеграми з однаковим змістом. Із гучномовця безперестанку звучали сумні симфонії, і диктори лементували так переконливо, наче їм під столом взували «іспанський чобіт».

Наступного дня була неділя, й Ігор не виходив з дому. В понеділок Зора вже мала ясніший вигляд. Ігор запропонував понести її портфель, і вона ласкаво згодилась. При цьому юний джентльмен каявся аж заїкався, від чого Зорі помітно кращало, однак про спільну програму на пообідній час вона не хотіла й чути. Так минуло ще два дні, Ігореві це зрештою набридло, й у четвер він не з'явився. Однак у п'ятницю докори сумління й — головне — брутальне бажання погнали хлопця на набережну: до повернення Зориних батьків залишивсь один-єдиний день і одна-єдина ніч! Зора зрадила, що він її не забув, і поставилась до свого спокусника майже дружньо. Ігор використав цю сприятливу ситуацію і запропонував спільну прогулянку вечірньою Братіславою, з чим дівчина після короткого вагання погодилась.

Це був чудовий вечір. Спочатку вони тинялися Старим містом, потім

випили в «Сердечку» чаю з ромом, а коли о пів на десяту зупинилися перед Зориним будинком і настала мить прощання, очі в Ігоря зробилися такими сумними, що могли розм'якшити і камінь. За хвилину він уже сидів на канапі, а Зора варила каву.

Хлопець роззирався по кімнаті. Над письмовим столом висіло щось на зразок стіннівки. Навколо кольорового портрета молодого Сталіна в саморобній чорній рамі були наліплені вірші на смерть вождя, вирізані з газет.

У труні, на червоному оксамиті,
під пальмовим листям
лежить велет правди, миру орел,
ударник невтомний.
Від болю за славним гвардійцем
сльози течуть обличчям,
стоїть у почесній варті товариш Готвальд,
його послідовник¹,—

— описав жвавий рух навколо труни титана правди поет народу словацького Рудольф Фабрий. Його колега Павол Горов виводив зі смерті перспективний план дій такими словами:

Розпука, що судомить наші лица,
хай сталлю переллється в кулаки!
Хай будуть всі, як він, в бою безстрашні
й нещадні до підступних ворогів,
до зрадників лихих — непримиренні,—
так більшовицька гідність нам велить,
так нас навчає наш безсмертний Сталін...

Але ще один співець прогресу, Войтех Мігалік, мав, мабуть, протилежну інформацію про цю начебто трагічну подію, бо втішав зажурених:

Ні, Він не вмер! Це світ капіталу конає,
а ми йому попід сейфи — дамо динаміту!
Робітники й солдати! Перемога за нами!
Сталін жив, Сталін живе, Сталін буде жити!

Павел Бунчак пішов ще далі, запропонувавши свою науково-медичну версію:

Не дихає, кажуть? Дихає — легенями кожного з нас!
Серце не б'ється? Б'ється — Інтернаціоналом натхненним!
Дише, живе наш вождь, його погляд не згас —
Вічно палатиме, наче сонце у темряві!

А його празький колега Павел Когоут йому підтакнув:

Знайте, вбогі всього світу,
сонце Сталіна не згасне,—
буде вік воно горіти
і світити в грудях ясно.

Це ж знову буде лауреатів наче маку, подумав Ігор. Залишилося тільки, щоб Церква офіційно оголосила, що геніальний небіжчик устав з мертвих, вознісся на небеса й сів по праву руку отця нашого єдиного, звідки судитиме живих і мертвих... І мусив би це робити, аби не допустити єретичних думок.

Але, з другого боку, Зорина беззастережна й наївна віра зворушувала Ігоря, зачаровувала й хвилювала. З ним не могло трапитись чогось подібного. Він сам, його батьки, приятелі та знайомі прилюдно казали й робили те, чого від них вимагали. Хтось краще, хтось гірше, кожен за власними здібностями. Ігор дивився на життя в країні соціалістичного табору як на величезну театральну гру, де всі учасники знають, що це гра, але, ведені інстинктом самозбереження, роблять серйозну міну й тримають крок, бо не хочуть скінчити в буцегарні або на шибениці. Лише Зора була винятком: вона справді вірила тому, що читала в газетах, і тому, що робила і говорила сама. І хлопець вирішив, що буде сьогодні з нею шалено ніжним, якщо вона така праведниця.

¹ Тут і далі вірші переклав Микола Рябчук.

Після кави вляглися на килимі, де більше простору. Ігор зробив інтимне освітлення, це нагнало Зорі страху, вона аж притиснулась до хлопця. За мить розпустила коси, аби не муляли.

Боже, яка то була краса! Так чи інак, тіла їхні відразу переплелися, і довго-довго їм було разом добре. Причому жодного разу Ігор не потребував консультації Казанови чи святого Войтеха.

Вранці їх розбудили позивні Братіслави з гучномовця. Мабуть, його ввечері в запалі подій забули вимкнути. Хлопець і дівчина здригнулись, та відразу ж і посміхнулися. Присяги втратили чинність. Ігор хотів сформулювати цю думку, але янгольська Зора з грішним чудовим чорним водоспадом гривки припала до нього й поцілувала в уста, тож він устиг лише вимовити: «Бачиш...» Потім його залила хвиля насолоди, потім Ігор відчув абсолютний спокій, з якого його вихопив жалобний голос диктора:

«Центральний комітет КПЧ й уряд Чехословацької республіки повідомляють, що сьогодні вранці помер голова Комуністичної партії Чехословаччини й Президент республіки товариш Клемент Готвальд...»

Паняєва Наталя Олександрівна — прозаїк і перекладач, співробітник товариства «Основа».
